

3. Небрат В.В. Історико-фінансові дослідження в українській економічній думці XIX – початку XX ст. *Економіка України*. 2013. 4 (617). С. 77–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2013_4_8.

4. Корнійчук Л.Я. Історія економічної думки України : навч. посіб. / Л.Я. Корнійчук. Київ : КНЕУ, 2004. 432 с.

Нестеренко Олена Петрівна

*к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Багатоманітні та багаторівневі зміни, що охоплюють процес економічної життєдіяльності та спричиняють перманентну трансформацію соціально-економічного середовища, набувають характеру глобальних викликів для економічної науки. Серед основних чинників подальшого економічного розвитку та трансформації економічних систем найпершу роль відіграє процес глобалізації економіки, що має відносно об'єктивний та невідворотний характер. Феномен глобалізації має надскладну природу та ґрунтується на поєднанні техніко-технологічних, соціально-економічних та культурних складових. Глобалізований світ продукує дедалі більшу кількість новітніх явищ, відносин, залежностей, які потребують вивчення і пояснення.

Глобалізація економічного розвитку, в свою чергу, породжує невизначеність глобальних масштабів, яка у сучасному світі фактично означає відсутність можливості прогнозування. Відтак йдеться не про неможливість обрахування ризику чи невизначеність умов діяльності в окремих секторах і галузях економіки, а про глобальну невизначеність як прояв хаотичності і непередбачуваності взаємодій.

Фундаментальна економічна теорія в структурі економічного знання: проблеми та виклики сучасності

Тенденція глобалізації, як не парадоксально, поєднується також із все більшою регіоналізацією світової економіки, в процесі якої відбувається виділення та від'єднання окремих груп країн з подальшим намаганням реалізувати вузькоспрямовані економічні інтереси та дії.

На виклик для економічної теорії перетворюється і дедалі більша суб'єктивізація економічного життя, що пов'язана з поглибленням диференціації та індивідуалізацією економічних потреб. Подальше поширення індивідуалізованих та суб'єктивістських тенденцій в економіці навіть здатне поставити під сумнів наявність об'єктивних економічних закономірностей та об'єктивного економічного знання взагалі.

Окрім того, основними тенденціями трансформації економічного розвитку в глобальному масштабі (глобальними викликами) також виступають: інтелектуалізація праці, поступова дематеріалізація виробництва, потужна фінансiалізація економічного розвитку, невпинна віртуалізація економічного простору, домінування людського капіталу у виробництві, діджиталізація і цифровізація економічного простору, соціалізація економічних взаємодій, гуманізація економічного розвитку, екологізація розвитку сучасних економічних систем. Зауважимо, що більшість з визначених тенденцій (викликів) повною мірою реалізовані тільки в розвинених економічних системах, проте завдяки глобалізаційним процесам поступово поширюються у світі в цілому. Наявність цих тенденцій стає рушійним мотивом подальшого розвитку економічного знання, теоретичного осмислення реальних процесів економічної життєдіяльності.

Таким чином, комплекс принципово нових економічних проблем, які формують низку викликів, породжуваних потужними й динамічними трансформаційними процесами в окремих країнах та в усьому світі не вкладаються в рамки традиційних уявлень економічної теорії, потребуючи нових методологічних підходів і концептуальних рішень.

Співвідношення актуальних проблем і викликів економічного розвитку з актуальними проблемами економічної теорії може набувати різних форм, від максимально повного відображення актуальних проблем економічної життєдіяльності

у новітніх розробках економічної теорії до повного ігнорування усталеною і традиційною системою економіко-теоретичних знань нагальних викликів економічного розвитку. Останнє, звісно, є неприйнятним, проте найчастіше спостерігається в умовах суттєвої неспроможності існуючого методологічного апарату, недоречності висунутих гіпотез, нездатності висунути і реалізувати нові теоретичні підходи.

Безперервний розвиток та вдосконалення економічної теорії як фундаментальної науки обумовлюється формуванням нових теоретичних підходів, напрямів досліджень і наукових шкіл, уточненням, переглядом або відмовою від теоретичних постулатів, які не витримали практичної апробації; доопрацюванням і завершенням окремих економічних концепцій.

Останніми десятиліттями ми спостерігаємо і стаємо безпосередніми учасниками процесу суттєвих змін дослідницьких пріоритетів економічної науки в контексті формування і усвідомлення соціально-економічних засад нової цивілізації. На нашу думку, **основні напрями еволюції сучасної економічної теорії як цілісної системи фундаментального економічного знання**, які значною мірою слугують відповіддю на вказані вище багатоманітні існуючі виклики, наступні.

- Теоретичне усвідомлення якісно нової ролі інформації та знань, що втілюється, з одного боку, у бурхливому розвитку концепцій інституційного напрямку (інформаційної, постіндустріальної, постекономічної цивілізації, економіки знань тощо), а з іншого – у поступовому «вмонтовуванні» інформаційно-знаннєвих факторів до традиційних моделей економічного зростання.

- Розширення категоріального апарату економічної науки шляхом розкриття її сучасних ключових категорій, зокрема «людського капіталу», «інтелектуального капіталу», «людського багатства», «соціального капіталу» та інших як першочергових джерел економічного зростання. У свою чергу, економістами-теоретиками підкреслюється потенційна прибутковість та соціальна значущість інвестицій у людський капітал, що сприяє зміні ціннісних орієнтирів теорії економічного зростання.

- Суттєва модифікація парадигмальних уявлень щодо критеріїв соціально-економічного прогресу – переважання кількісних, об'єктивованих характеристик індустріального економічного розвитку (ВВП, екстенсивний та інтенсивний типи розвитку, факторний аналіз та оцінка динаміки змін) істотно доповнюється або навіть поступається місцем людино-орієнтованим, суб'єктивним за своєю природою показникам, наприклад, індексу людського розвитку, індексу щастя, задоволеності життям.

- Поступовий відхід від однонаправленого, детерміністського розгляду і пояснення більшості економічних явищ і процесів на користь різнорівневого усвідомлення неоднорідної і складної природи економічної системи, що втілюється шляхом реалізації принципу міждисциплінарності в сучасних економічних дослідженнях.

- Поширення застосування в економічній теорії синергетичного та еволюційного підходів, що здатні пояснювати закономірності руху та розвитку складних відкритих систем, а також намагання економістів-теоретиків використовувати новітні досягнення багатьох галузей знань задля прогресу економічного знання.

- Переосмислення ключового уявлення про людину, індивіда в економіці – ідеї раціонального економічного суб'єкта, що відбувається у кількох напрямках: дедалі частіше використання в економічних моделях принципу обмеженої раціональності; визнання ірраціональності людської поведінки; усвідомлення технічної неможливості здійснення складних математичних розрахунків у буденній економічній практиці; відмова від принципу максимізації на користь більш «м'якого» визначення цільової функції.

- Відродження принципу реалізму в економічній теорії, впровадження реалістичних засновків економічних досліджень з метою одержання більш релевантних висновків, що здатні скласти кращу основу для економічного прогнозування. Разом із тим, масштабне відновлення реалістичності суперечить методу наукової абстракції, й, крім того, вища реалістичність економічних моделей обумовлює і вищу складність методологічного апарату, і більшу формалізацію в подальшому.

- Більша коректність припущення про інформованість економічних суб'єктів, яка втілюється у: визнанні неповної та недосконалої інформованості економічних суб'єктів; сформованій теорії асиметрії інформації, що наразі вже стала елементом пануючої ортодоксії; обґрунтуванні теоретичних уявлень про розпорошеність інформації та неявне знання; використанні тези про обмеженість когнітивних здібностей людини, що не надає можливості для адекватної обробки інформації; нарешті – у відмові від сумнівної передумови багатьох економічних моделей про доступність та безкоштовність інформації, яка здатна слугувати основним чинником економічного розвитку.

- Застосування конкуруючими течіями економічної науки діаметрально протилежних методологічних підходів – принципів методологічного індивідуалізму та методологічного холізму з метою найповнішого вивчення як мотивації індивідуальних дій та рішень економічних суб'єктів, так і принципів та механізмів діяльності значної кількості економічних цілісностей.

- Посилення нелінійності розвитку та гетерогенності сучасної економічної теорії, виражене у протистоянні ортодоксальних та гетеродоксальних напрямів і шкіл, багатоваріантності економічної гетеродоксії, обумовленої, в тому числі, й зростаючою нелінійністю економічного розвитку.

Вочевидь, вищевикладені напрями еволюції сучасної економічної теорії не здатні вичерпати увесь спектр і повною мірою відобразити характер змін, що відбуваються у середовищі теоретичного осмислення нової економічної реальності. В свою чергу, економічна реальність не чекає на своє теоретичне усвідомлення, невпинно рухаючись уперед, що додає надзвичайного динамізму процесам, що відбуваються в царині економічної теорії та господарської практики.